

صلى الله عليه وسلم

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد خانم رامه رضازاده مهرجو تحت عنوان « تأثیر اقتصاد غیررسمی بر توزیع درآمد در ایران » را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر عباس عساری آرانی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر نادر مهرگان	استادیار	
۳- استاد ناظر	دکتر بهرام سحابی	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر عزت ا... عباسیان	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر بهرام سحابی	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته اقتصاد است که در سال ۱۳۸۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی آقای عباس عساری آرانی و مشاوره آقای دکتر نادر مهرگان از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تادیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب رومه رضازاده مهرجو دانشجوی رشته اقتصاد مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: رومه رضازاده مهرجو

تاریخ و امضاء: ۱۳۸۸ / ۴ / ۲۲

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیات علمی، دانشجویان، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

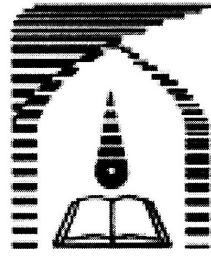
ماده ۲- انتشار مقالات مستخرج از پایان نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه/ رساله منتشر می شود نیز نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکدهها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکدهها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافتهها در جشنوارههای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیات رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد اقتصاد

تاثیر اقتصاد غیر رسمی بر توزیع درآمد در ایران

رامه رضازاده مهرجو

استاد راهنما:

دکتر عباس عساری آرانی

استاد مشاور:

دکتر نادر مهرگان

بهار ۱۳۸۸

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم که همواره مشوق من بودند

و

صداقت و جودشان روشنگر راهم بود.

تقدیر و تشکر:

شکرو سپاس فدای متعال را که بی توفیقش هیچ کاری به سرانجام نرسد.

مراتب سپاس و تشکر خود را از جناب آقای دکتر عباس عصارى آرانی

استاد محترم راهنما که هدایت این پژوهش را به عهده گرفتند و از

راهنمایی‌های ارزنده دریغ نفرمودند، ابراز می‌دارم، هم چنین از جناب آقای

دکتر نادر مهرگان استاد محترم مشاور که در تمامی مراحل تمقیق دلسوزانه

راهنمایی نمودند و جناب آقای دکتر علی عرب مازار یزدی که بی دریغ در این

تمقیق مرا یاری کردند سپاس گذارم.

هم چنین از ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز به جهت حمایت مالی ای که

از این پایان نامه به عمل آوردند، کمال تشکر را دارم.

از جناب آقای نجفی کارشناس محترم دانشکده که مشکلات اداری

اینجانب را بی درنگ برطرف می نمودند تشکر می‌نمایم.

چکیده

با توجه به عدم یکسان بودن فرصت‌ها و استعدادها صحبت از توزیع درآمد کاملاً یکسان، موضوعیت ندارد. روشن است که چنین امری در هیچ اقتصادی تاکنون محقق نشده است. اما کم بودن فاصله طبقاتی، ویژگی یک اقتصاد سالم است. اقتصادی که فقط عده خاصی قادر هستند در آن درآمد کسب کنند و عده قابل توجهی هم در شرایط نامساعد به سر می‌برند قطعاً یک اقتصاد سالم نیست.

اقتصاد غیر رسمی، بخشی از فعالیت‌های اقتصادی است که در آمارهای رسمی ثبت نمی‌شود و با دامنه متنوعی از موضوعات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مرتبط بوده و آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. این پژوهش مشخصاً بر موضوع تاثیر اقتصاد غیررسمی بر توزیع درآمد در ایران در سه دهه اخیر تمرکز یافته است. در این پژوهش ابتدا با استفاده از دو روش علل چندگانه - شاخص‌های چندگانه (MIMIC) و پولی به تخمین اقتصاد غیر رسمی پرداخته ایم سپس با استفاده از معادلات رگرسیونی و بهره‌گیری از دو متغیر دهک و ضریب جینی، تاثیر اقتصاد غیر رسمی بر توزیع درآمد را بررسی کرده‌ایم.

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که اقتصاد غیر رسمی رابطه مثبتی با نابرابری درآمدی دارد. گسترش اقتصاد غیر رسمی سبب افزایش ضریب جینی و دهک به عنوان شاخص‌های اندازه‌گیری توزیع درآمد گردیده، نا برابری توزیع درآمد را شدت می‌بخشد.

کلمات کلیدی: توزیع درآمد، اقتصاد غیر رسمی، ضریب جینی، دهک، ایران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات

۲.....	مقدمه:
۳.....	۱-۱-تعریف مسأله، اهداف و سوالات پژوهش.....
۱۰.....	۲-۱-فرضیه تحقیق:.....
۱۰.....	۳-۱-مواد و روش انجام تحقیق:.....
۱۱.....	۴-۱-تنگناها و مشکلات انجام پژوهش:.....

فصل دوم : ادبیات نظری و مروری بر مطالعات گذشته

۱۳.....	مقدمه.....
۱۳.....	۱-۱-توزیع درآمد.....
	۲-۱-۱-اهمیت توزیع درآمد در مقولات اقتصادی و در اقتصاد کشورهای درحال توسعه مانند ایران.....
۱۴.....	۲-۱-۲-شاخص‌های اندازه گیری توزیع درآمد.....
۱۶.....	۲-۱-۲-نسبت هزینه دهک بالا به دهک پایین جامعه:.....
۱۶.....	۲-۱-۲-ضریب جینی.....
۱۷.....	۲-۲-اقتصاد غیررسمی.....
۱۷.....	۲-۲-۱-تعریف اقتصاد غیر رسمی.....
۲۳.....	۲-۲-۲-اهمیت بررسی اقتصاد غیر رسمی.....
۲۳.....	۲-۲-۳-نحوه تاثیر اقتصاد غیر رسمی بر متغیرهای کلان اقتصادی.....
۲۴.....	۲-۲-۴-شاخص‌های بیان کننده اقتصاد غیر رسمی.....

- ۲۵.....۵-۲-۲-روش‌های اندازه‌گیری اقتصاد غیر رسمی
- ۲۶.....۳-۲-۳-مروری بر مطالعات گذشته
- ۲۶.....۱-۳-۲-رابطه متغیرهای اقتصاد کلان بر توزیع درآمد
- ۲۹.....۲-۳-۲-مروری بر مطالعات مرتبط با اقتصاد غیر رسمی
- ۲۹.....۱-۲-۳-۲-اندازه‌گیری اقتصاد غیر رسمی در جهان
- ۳۳.....۲-۲-۳-۲-اندازه‌گیری اقتصاد غیر رسمی در ایران
- ۳-۲-۳-۲-مطالعاتی که به بررسی رابطه میان اقتصاد غیر رسمی و متغیرهای کلان
- ۴۰.....اقتصادی از جمله توزیع درآمد پرداخته اند:

فصل سوم : محاسبات و تخمین مدل

- ۴۶.....مقدمه
- ۴۶.....۱-۳-۱-روش شناسی
- ۴۸.....۱-۱-۱-رویکرد شاخص‌های چند گانه - علل چند گانه
- ۵۰.....۲-۱-۳-رویکرد پولی اندازه‌گیری فعالیت‌های غیر رسمی
- ۵۲.....۳-۱-۳-نتایج برآورد اندازه نسبی و مطلق اقتصاد غیر رسمی از دو روش MIMIC و پولی:
- ۵۶.....۲-۳-بررسی تاثیر اقتصاد غیر رسمی بر توزیع درآمد در ایران
- ۶۷.....۳-۳-نتایج حاصل از محاسبات و تخمین معادلات

فصل چهارم : نتیجه‌گیری و پیشنهادات

- ۷۵.....۱-۴-مقدمه :
- ۷۷.....۲-۴-مروری بر یافته‌های پژوهش
- ۸۲.....۳-۴-سیاست‌های پیشنهادی

۳-۴-پیشنهاد موضوع برای تحقیقات آتی.....	۸۸
فهرست منابع و مأخذ.....	۸۹
الف) فارسی.....	۸۹
ب) لاتین.....	۹۱
ضمائم.....	۹۵
چکیده لاتین.....	۱۳۷

فهرست جداول

صفحه

عنوان

- جدول (۱-۲): دیدگاه توماس در مورد طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی..... ۱۹
- جدول (۲-۲): مقایسه اندازه نسبی اقتصاد سیاه در گروه کشورهای مختلف ۳۱
- جدول (۳-۲): رشد اندازه اقتصاد غیر رسمی در کشورهای صنعتی غرب ۳۲
- جدول (۴-۲): مقایسه کاربرد روش‌های مختلف تخمین اقتصاد غیر رسمی ۳۳
- جدول (۱-۳): نتایج تخمین اقتصاد غیر رسمی از دو روش پولی و "شاخص‌های چند گانه- علل چند گانه" ۵۳
- جدول (۲-۳): معادلات برآورد شده جهت بررسی تاثیر اقتصاد غیر رسمی بر توزیع درآمد در ایران. ۶۲
- جدول (۳-۳): رابطه میان اندازه نسبی اقتصاد غیر رسمی و شاخص‌های نابرابری توزیع درآمد ۶۷
- جدول (۴-۳) رابطه اندازه مطلق اقتصاد غیر رسمی (میلیارد ریال) و شاخص‌های نابرابری توزیع درآمد ۶۹
- جدول (۵-۳): رابطه میان قاچاق و شاخص‌های نابرابری توزیع درآمد ۷۱
- جدول (۶-۳): رابطه اندازه مطلق اقتصاد غیر رسمی (میلیارد ریال) و شاخص‌های نابرابری توزیع درآمد ۷۲

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار (۲-۱): تمایز مفاهیم مرتبط با اقتصاد غیر رسمی ۲۱
- نمودار (۳-۱): روند اندازه نسبی اقتصاد غیر رسمی طی سال های ۱۳۴۷-۱۳۸۵ (محاسبه شده به روش MIMIC)..... ۵۴
- نمودار (۳-۲): روند اندازه مطلق اقتصاد غیر رسمی طی دوره ۱۳۴۷- ۱۳۸۵ (محاسبه شده به روش MIMIC)..... ۵۴
- نمودار (۳-۳): روند حجم قاچاق طی دوره ۱۳۴۹-۱۳۸۵ (محاسبه شده به روش MIMIC)..... ۵۵
- نمودار (۳-۴): روند اندازه اقتصاد غیر رسمی طی دوره ۱۳۵۲-۱۳۸۵ (محاسبه شده به روش پولی). ۵۵

فصل اول

کلیات

مقدمه:

موضوع فقیر و غنی همواره از دغدغه‌های جامعه بشری بوده است که با پیدایش علم اقتصاد از زمان آدام اسمیت (Adam Smith) تاکنون مورد توجه اقتصاددانان بوده است. امروزه نسبت به اعصار گذشته می‌توان گفت شکاف میان طبقات اجتماعی - اقتصادی کاهش یافته است، بخشی از این دستاورد را می‌توان حاصل تحول فکری در برخورد با مسأله عدالت اجتماعی در دوران جدید دانست. تمایل جوامع به یکسان‌سازی سطح زندگی افراد و تلاش‌های گوناگون در برقراری و توسعه طرح‌های متفاوت و فراگیر تأمین اجتماعی در تمام سطوح شاهدهی بر این مدعاست.

توجه به رفاه اقشار مختلف جامعه از طریق مطالعه توزیع درآمد، از مباحث کانونی حوزه اقتصاد در دو قرن اخیر بوده است، چرا که از اهداف مهم هر نوع سیاست‌گذاری اقتصادی بهبود رفاه عمومی به ویژه افزایش رفاه اقشار کمتر بهره‌مند جوامع می‌باشد.

عدالت اجتماعی همواره به عنوان یکی از مهمترین اهداف و آرمان‌های تصمیم‌گیری سیاسی و اقتصادی بر شمرده می‌شود. به طوری که در بسیاری از جوامع توان فکری و منابع مالی قابل توجهی مصروف نیل به این آرمان اجتماعی گردیده است. در بعد اقتصادی، عدالت به رابطه میان فعالیت

اقتصادی آحاد جامعه و عایدی این فعالیت‌ها مربوط می‌شود. به این معنا که تلاش هر فرد و بازده اقتصادی تلاش وی چه رابطه‌ای با درآمد حاصل از تلاش مزبور دارد.

یکی از مشکلات عمده در مسیر توسعه کشورهای در حال توسعه وجود فعالیت‌های وسیع و اثر گذار در بخش‌های غیررسمی در این کشورهاست. شواهد تاریخی و تجربیات کشورهای مختلف نشان می‌دهد که عوامل زیادی بر سطح نابرابری اقتصادی مؤثر هستند، بر اساس مطالعات انجام شده این عوامل را می‌توان در پنج گروه رشد و توسعه اقتصادی، عوامل جمعیت‌شناسی، عوامل سیاسی، عوامل تاریخی، فرهنگی و طبیعی و اقتصاد کلان طبقه‌بندی کرد.^۱ با توجه به وابستگی رفاه اجتماعی به درآمد و نحوه توزیع آن و اینکه اجرای هر گونه سیاستی که باعث بهبود نحوه توزیع درآمد شود، نقش مؤثری در رفاه اجتماعی خواهد داشت، لذا پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی رابطه میان اقتصاد غیررسمی و توزیع درآمد بپردازد.

۱-۱- تعریف مسأله، اهداف و سوالات پژوهش

تاریخ علم اقتصاد گواه است که اگر چه در مقوله توزیع درآمد از لحاظ روش‌شناسی و میزان پرداختن به آن اختلاف نظر وجود داشته اما همواره دارای اهمیتی در خور جایگاه ویژه‌ای بوده است. به طور مثال کلاسیک‌ها توزیع درآمد را براساس طبقات اجتماعی مورد ارزیابی قرار می‌دادند. این مکتب بر عوامل تولید (زمین، سرمایه و کار) و وظایف هر کدام از آنها تمرکز داشت لذا توزیع را نیز بر مبنای سهم هر یک از منابع یاد شده از میزان و عواید تولید بررسی کردند. از طرف دیگر نئوکلاسیک‌ها

۱- ابونوری، اسماعیل. خوشکار، آرش. اثر شاخص‌های اقتصاد کلان بر توزیع درآمد در ایران: مطالعه بین‌استانی، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۷۷، ۱۳۸۵

توزیع درآمد را بر مبنای فلسفه فردگرایی و جزئی نگری تحلیل کردند و با گذشت زمان دیدگاه‌های متعددی در خصوص توزیع درآمد ارائه نمودند. کینزی‌های اولیه نیز ارتباط میان توزیع درآمد و مصرف را به صورت بررسی تأثیرات بهبود توزیع مجدد درآمد بر مصرف کل مورد توجه قرار می‌دادند، به طوری که در چارچوب نظریات آنها بهبود توزیع مجدد درآمد از طریق انتقال میل به پس‌انداز بالا به سمت میل زیاد به مصرف موجب افزایش مصرف و تولید می‌شود. اما در نظریات متأخر (قرن بیستم) به خصوص گروه متشکل در سازمان بین‌المللی کار در دهه ۷۰ میلادی، الگوی مصرف خصوصی که از طریق آن تغییر در توزیع درآمد بر اشتغال اثر می‌گذارد مورد توجه خاص واقع گردید. فارغ از جنبه‌های عدالت اجتماعی، از دید رشد اقتصادی نیز مسئله توزیع درآمد حائز اهمیت است. دیدگاه‌های مختلفی در باره ارتباط میان توزیع درآمد و رشد اقتصادی وجود دارد. همان‌طور که در مقوله توسعه اقتصادی مطرح است رشد و توسعه اقتصادی از جمله مقولاتی است که دارای رابطه متقابل، تفکیک ناپذیر، پیچیده و تا حدی بحث برانگیز با توزیع درآمد است.

آنچنان که مایکل تودارو می‌گوید^۱ به چهار دلیل بسیاری از اقتصاددانان توسعه، تضاد میان رشد سریع اقتصادی و توزیع برابر درآمد را غیر قابل قبول می‌دانند و معتقدند که برابری بیشتر در کشورهای در حال توسعه کنونی در واقع می‌تواند مؤثر در رشد اقتصادی درون‌زا باشد، این چهار دلیل عبارتند از:

۱- بررسی‌های تجربی و حقایق کنونی در کشورهای جهان سوم نشان می‌دهد که برخلاف کشورهای توسعه یافته امروزی، در کشورهای در حال توسعه کنونی، ثروتمندان منافع خود را در اقتصاد محلی مصرف نمی‌کنند، بلکه به اتلاف درآمد خود از راه خرید کالاهایی لوکس وارداتی، مسافرت به خارج از

۱- جهانگرد، اسفندیار. محبوب، حمید. بررسی تاثیر مجدد درآمد بر متغیرهای کلان اقتصادی، نشریه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، (۱۳۷۹)

کشور، ساختن خانه‌های گران قیمت، سرمایه‌گذاری در طلا و جواهرات و واریز به حساب‌های بانکی خارج از کشور می‌پردازند. چنان که مشخص است، این پس‌اندازها و مصرف‌ها هرگز نمی‌تواند مولد رشد اقتصادی باشد. این امور علاوه بر خروج سرمایه از کشور و پایین آوردن توان مالی کشور، به تولید کنندگان داخلی نیز ضربه می‌زند.

۲- درآمد کم و سطح نازل زندگی فقرا چه در زمینه بهداشت، آموزش، تغذیه و مانند آن بهره‌وری اقتصادی را کاهش می‌دهد و منجر به کاهش نرخ رشد می‌شود. بنابر این هر چه بهره‌وری پایین‌تر باشد با یک میزان عوامل تولیدی مشخص، اثر تخریبی بر رشد بر جای خواهد گذاشت. پس با توجه به رابطه توزیع نابرابر درآمد با کاهش بهره‌وری اقتصادی، از آن جا با کاهش رشد اقتصادی، نتیجه می‌شود که برای افزایش رشد اقتصادی درآمدها باید برابرتر شوند.

۳- اگر چنانچه بر اثر سیاست توزیع عادلانه درآمد، درآمد فقرا افزایش یابد، با توجه به این که تقاضای افراد کم درآمد اکثراً برای کالاهای ضروری بازارهای داخلی و محلی است و از طرف دیگر ثروتمندان تمایل دارند که بیشتر درآمد اضافی خود را صرف خرید کالاهای تجملی وارداتی کنند، به این ترتیب افزایش سطح درآمد فقراء شرایط رشد اقتصادی سریع و مشارکت توده‌های مردم در این رشد را به وجود می‌آورد. بنابراین برای حمایت از صنایع داخلی و رسیدن به رشد اقتصادی، باید سهم گروه‌های کم درآمد از کل درآمدها به وسیله سیاست‌های توزیع عادلانه درآمد بیشتر شود، یعنی به برابری بیشتر رسید.

۴- مورد آخری، مساله انگیزه نیرومند مادی برای مشارکت همگانی در فرآیند توسعه است. توزیع عادلانه، انگیزه‌ای قوی در استقرار توسعه و توزیع نابرابر مانعی جدی در این راه است. هر چه توزیع

درآمد در جهت برابری بیشتر باشد، علاقمندی بیشتری به تحقق اهداف رشد و توسعه اقتصادی در مردم پدیدار می‌شود.

با عنایت به مطالب فوق، توزیع درآمد یکی از اساسی‌ترین متغیرهای اقتصادی است که به حق و به ویژه در دو دهه اخیر مورد توجه اقتصاددانان و بویژه اقتصاددانان توسعه قرار گرفته است. تلاش جدی برای یافتن راه‌حلهایی که می‌توانند به بهبود شاخص‌های توزیع درآمد کمک کنند، مستلزم شناخت کافی و مناسب از عواملی است که به هر طریق این مقوله را تحت تاثیر قرار داده و تغییرات در آنها به تشدید یا بهبود در شاخص‌های فقر و توزیع درآمد منجر می‌شوند.

یکی از مقولات مهمی که بسیاری از متغیرهای کلان اقتصادی، منجمله توزیع درآمد را تحت تاثیر قرار می‌دهد، فعالیت و اندازه اقتصاد غیر رسمی در هر اقتصاد است.

یکی از پارامترهای مهم در درک فرآیند توسعه اقتصادی کشور و برنامه‌ریزی به منظور ارتقاء سطح توسعه یافتگی آن، شناخت عملکرد عمومی اقتصاد است. کیفیت چنین شناختی وابستگی تمام و کمال به وضعیت نظام اطلاعات اقتصادی و کارآمدی آن دارد.

معمولاً نواقص مربوط به روش‌های جمع‌آوری اطلاعات و یا نحوه اجرای آنها، صحت و فراگیری آمار و ارقامی را که در اختیار محققین، کارشناسان، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار می‌گیرند، در معرض تردید قرار می‌دهد. علاوه بر این بخشی از عملکرد عمومی اقتصادی کشورها به عمد از دید مأموران و واحدهای جمع‌آوری آمار و اطلاعات پنهان نگه داشته می‌شوند. انجام فعالیتهای اقتصادی که براساس قوانین و مقررات ممنوع اعلام شده‌اند، فرار از پرداخت مالیات، عوارض گمرکی، هزینه‌های تأمین اجتماعی و یا سایر مطالبات دولتی، مخفی ماندن از کنترل‌های مربوط به رعایت قیمت‌ها،

سه‌میه‌بندها، استانداردها و...، انگیزه‌های اصلی برای انجام چنین پنهان‌کاریهایی است. اصطلاحاً این بخش از عملکرد عمومی اقتصاد یک کشور را «اقتصاد غیررسمی»^۱ می‌نامیم.^۲

از آنجا که دست‌اندرکاران این فعالیت‌ها تمایل به شناسایی شدن ندارند و طبیعت این فعالیت‌ها موانعی در راه اندازه‌گیری و ثبت آنجا ایجاد می‌کند، آگاهی یافتن از اندازه و روند تحول آنها با مشکلات زیادی مواجه است. به هر حال وجود فعالیت‌های اقتصادی غیر قانونی در کشورهای مختلف، واقعیتی انکار ناپذیر است و هر چه حجم این فعالیت‌ها در یک کشور گسترده‌تر باشد، نادیده گرفتن آنها، اطلاعات در دسترس محافل علمی، کارشناسی و تصمیم‌گیری را با ابهام بیشتری مواجه می‌کند و شناخت، سیاست‌گذاری صحیح و نظارت بر اجرای سیاست‌ها را دشوارتر می‌سازد. لذا می‌توان گفت که هزینه‌های کوشش برای دستیابی به اطلاعات لازم در مورد اندازه، روند، علل و آثار اقتصاد غیررسمی به وضوح، کمتر از منافع ناشی از اصلاح سیاست‌های اقتصادی است.

موقعیت جغرافیایی ایران و حضور بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر در جهان در کنار مرزهای شرقی و قرار داشتن دالان اصلی عبور این مواد به بازار عمده مصرفشان در سمت غربی کشور، شواهد موجود از فعالیت گسترده بازار موازی پول و ارز و وجود چشم‌گیر کالاهای وارداتی قاچاق در بازارهای سراسر کشور حاکی از قوی بودن احتمال گستردگی فعالیت‌های اقتصادی غیر قانونی و پنهان (غیر رسمی) در ایران است.

علاوه بر این، گزارش‌های رسمی منتشره از کشف حجم قابل توجهی از کالاهای وارداتی و صادراتی قاچاق و اطلاعات منتشره از تعداد معتادان به مواد مخدر و تخمین میزان مصرف این مواد در کشور

1- Informal

۲- عرب مازار یزدی، علی، اقتصاد سیاه در ایران، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۰، ص ۴